

ciatim circa ordinem moralem, religiosum, politicum, sociale, et quidem sive scribens aestimat bona fide, sive non, illa esse vera et bona, vel falsa et perniciososa. De hac agitur in praesenti tractatione.

Stat. quaest. Primum fundamentum, quo hodierni stabilire suam libertatem preli volunt, illud est, quod homini jure naturae insit libertas independenter quodlibet cogitandi et opinandi; hujus autem necessarium consequens sit libertas sua cogitata aliis communicandi tum voce tum scriptis. — Istud primum fundamentum subruere volumus.

Prob. Haec libertas quodlibet cogitandi et opinandi, aut intelligenda est tanquam jus morale, aut tanquam factum physicum internum; — *a.* prius de facto non existit, nec proinde producere effectum potest; — posterius de facto existit, sed nullum sequitur inde jus naturale morale; *e.*

Prob. min. 1 part. (jus morale non existit). Officio stricto tenetur homo perpetuum in se veritatis amorem fovere, proprium errorem nunquam intendere (cfr. supra : prop. 74); et speciatim quoad veritates religiosas, morales omnes quae ad finem consequendum necessariae sunt (cfr. prop. 70); *e.*

Prob. min. 2 part. (ex facto physico non sequitur). Jus morale eo sensu sequeretur : aut quod quilibet, quidquid ipse cogitet, aliis manifestare jure suo naturali posset; — aut quod aliis quaelibet proponere liceret, ut ipsi sua propria libertate eligant quid ex illis cogitare et opinari velint; — *a.* 1) potentia physica cogitandi bona et mala, nec cogitanti jus confert ut ea omnia exprimat quae etiam ipse nullo jure morali cogitat; nec audienti vel legenti jus confert omnia excipiendi quae nullo jure cogitare potest; — 2) imo etiam utriusque potentia physica sibi ipsi nocendi (errore proprio) nondum per se jus eis confert ut sibi mutuo nocere conentur (errorem suum apud alios spargendo); *e.*

Propositio 179.

Falsum est, ob utilitatem progressus humani ingenii, vel ob abusus auctoritatis praeveniendos, requiri libertatem preli.

Stat. quaest. 1) Alterum modernorum fundamentum est, quod ad majorem ingenii humani evolutionem perfectioremque veritatum scientiam, si minus necessarium et jure naturali debitum, saltem valde utile sit, ut omnia producantur ac publice disputentur : hinc enim ingenia *illuminari* et *stimulis agi*; unde et mala quidem, sed et simul malorum remedia, et majora bona pariat libertas preli.

2) Tertium fundamentum est, quod illam libertatem restringens, facile in abusus laberetur auctoritas; nam : *a.* censura praerequisita operum utilium vel necessariorum editionem saepe retardaret ultra opportunum tempus; — *b.* saepe impediret aliis et aliis praetextis rationibus, optimorum operum vulgationem (v. c. parvos aliquos defectus ultra modum exaggerando, vel falsos imputando); — *c.* saepe etiam, ex falsis praejudiciis vel ex mala voluntate, veritatem supprimeret, falsitati faveret.

Prob. 1^a pars (ob utilitatem progressus). 1° Ad verum progressum in scientia rerum adhuc ignotarum requiritur quidem aliqua libertas arguendi et discutiendi; minime vero libertas etiam negandi eas veritates quae jam omnino certae et exploratae sunt, praesertim si eae infallibili aliqua auctoritate sunt propositae, et fundamentum praebent toti ordini sociali, morali, religioso; — *a.* ita habebitur rationabilis aliqua libertas progressus, non vero modernorum illa preli libertas : destruendi et turbandi; *e.*

Prob. 2° Teste experientia, nostri imprimis saeculi, et teste rationis evidentia : 1) facillime et ad omnium captum sparguntur speciosae fallaciae omnimodae, praesertim in rebus religionis, ordinisque morales et socialis; — 2) difficillime sparguntur, et vix ad vulgi captum aptantur, veritatis defensiones et argumenta; — 3) vix umquam iidem omnes qui fallacias legerant, etiam refutationes legunt; — 4) ordinario pretiosum tempus in superfluis illis rerum certarum discussione absumitur, quo ad nova et vere utilia pergere licitum fuisset; — *a.* haec omnia ad verum progressum utilia dici non possunt; *e.*

Prob. 2^a pars (ob abusus auctoritatis). Quoties aliquod jus annexos quidem sibi habet abusus possibiles, non necessarios et ex natura rei; sed etiam cum abusus suis malum minus est quam totalis privatio illius juris; toties non jus illud destruendum est, sed rationabilibus mediis et modis corrigendum et continendum; — *a.* tale est jus restringendi libertatem preli; *e.*

Ad min. Corrige vel etiam praeveniri possent abusus illi, si v. c. *a.* multi, iique probi, docti, activi censores constituentur, *b.* pro iis solis rebus censura requiratur quae ad ordinem religiosum, moralem, socialem spectant; — multo enim minus obstinati errores erunt in aliis rerum ordinibus, ubi passionibus et vitae practicae minor locus, v. c. quoad matheses, meteorologiam, historiam naturalem, etc. — Quinimo non necessario praevia censura statuenda est, sed passim sufficere posset efficax sanctio subsequens, delicta reprimens et puniens.

Propositio 180.

Auctoritas civilis vulgationem errorum qui manifeste noceant, sive in ordine materiali sive praesertim in ordine morali, prohibere debet.

Stat. quaest. Post refutatas rationes adversas, quaeruntur rationes positivae pro jure restringendae libertatis preli. Respondemus hic et sequenti propositione.

Notiones. Qui *manifeste noceant*; i. e. quum auctoritas civilis infallibilis non sit, eos solos errores prohibere potest, qui vel evidenter omnibus ex ipsa ratione appareant esse falsa doctrina, ac proinde nociva intellectibus, vel ex effectibus practicis clara experientia deprehendantur exitiales esse.

Prob. Praecipuum auctoritatis civilis jus et officium est, id omne procul arcere quod societatis felicitatem et pacem evertit, ipsique ruinam parat,

jura civium tueri, bona promovere; — *a.* illi errores pacem evertunt, ruinam parant, jura civium et bona impediunt, praesertim errores in ordine morali; *e.*

Ad min. Illi errores mentes pervertunt, veros scientiarum et artium progressus impediunt (amissione temporis, obscuritatibus sparsis inutiliter), voluntates in omne flagitium trahunt, familiarum opes dissipant, pactis fidem adimunt, turbas et seditiones fovant; saepe ab individuis difficiliter discernuntur ac vitantur.

Propositio 181.

Ubi vera religio sociali actu agnita est, debet auctoritas eorum etiam errorum qui huic religioni contradicant, vulgationem prohibere.

Prob. In tali societate delictum sociale est quicquid externe contra veram religionem efficitur; *a.* errores vulgare qui huic religioni contradicant, verbo vel scriptis, est externe contra eam agere et ad agendum alios adducere; *e.*

Objic. 1° Societas nequit infallibiliter judicare de doctrinis; *e.* nec ullam damnare. — *R. d. ant.* nequit ipsa judicare, *tr*; nequit doctrinas ab auctoritate infallibili agnita damnatas prohibere, *n.*

Objic. 2° Talis damnatio jura intelligentiae invadit, nam veritatis investigationem impedit. — *R. n. totum* (sola falsitas et impietas proscribitur; *a.* haec ad verum investigandum nihil juvat).

Coroll. 1^m Ergo dogmaticas opiniones ab Ecclesia non damnatas proscribere non potest auctoritas civilis; illae enim ab Ecclesia toleratae contra eam nihil moliuntur. Neque obstat exemplum aliquarum academiarum vel ordinum religiosorum, doctrinas aliquas opinabiles proscribentium: hae enim societates sunt prorsus liberae, unde possunt magis onerosas condiciones imponere suis membris, quam societas civilis cujus nascimur membra.

Coroll. 2^m Etiam in hac re fieri potest ut, ad majora mala vitanda, debeat auctoritas ea tolerare quae contra legem sunt (cfr. prop. 177).

§ 5. DE LIBERTATE SCHOLARUM.

Propositio 182.

Falsum est, quoad scholas monopolium status ideo requiri, quia docere sit munus publicum, quocumque sensu id intelligatur.

Notiones. 1) Alia libertas circa quam miri hodierni errores late propagati, ita ut quae passim libertas defenditur, hanc damnare, quae vero passim impugnatur, hanc propugnare debeamus.

2) Distinguenda igitur scholarum libertas :

quoad personas docentes :

{ potestas docendi sine nominatione vel institutione ab auctoritate civili.
» » sine praevio examine capacitatis.

quoad res docendas :

{ potestas docendi sine approbatione doctrinae vel methodi.
» » omnia quae libet, etiam contraria fundamentis ordini
moralis, religiosi, socialis...

quoad personas docendas :

{ potestas parentum scholas eligendi ad quas liberos mittant.
» » etiam ad nullam scholam mittendi liberos.

Stat. quaest. 1) De scholarum libertate sub variis illis respectibus agendum in hac et sequentibus propositionibus est. Et hic primo de potestate docendi sine nominatione vel institutione authentica ab auctoritate civili; cui libertati opponitur *monopolium status*, i. e. regimen quo sola auctoritas socialis scholas omnes creat, magistros instituit qui ejus nomine doceant.

2) Primum fundamentum aggredimur hic, quo monopolium suum recentiores liberales (praesertim socialistae) stabilire conantur; quod nempe doctrinarum traditio sit publicum munus, ac proinde publicae auctoritatis proprium; quae si illud aliis concessit, semper certe potest concessionem revocare, sibi que melius totum reservare.

Prob. Munus publicum intelligitur : 1) omne id quod ad utilitatem omnium efficitur, omnibusque volentibus offertur; — aut 2) omne id quod societatis bono communi necesse est; — aut 3) omne id quod solius auctoritatis publicae proprium est; — aut 4) omne id quod natura sua medium est, quo civilis societatis functionibus praeparantur apta subjecta, quod proinde ab auctoritate civili gerendum et adhibendum sit; — *a.* primis duobus sensibus non sequitur tale munus publicum esse ab auctoritate sola gerendum; — tertio fit petitio principii, si id concluditur; — quarto sensu non potest schola dici munus publicum; *e.*

Ad min. 1 part. (primis duobus sensibus). Talia munia publica sunt v. c. omnis industria et mercatura quaecumque, omnis professio mechanica vel liberalis quaevis; organa omnia societatis; — *a.* de his omnibus nemo, praeter aliquos socialistas extremos, dicet solam auctoritatem disponere, eaque gerere debere; *e.*

Ad min. 2 part. (tertio sensu). Totum rediret ad hoc : omne quod ad solam auctoritatem pertinet, ad eam solam regendum pertinet!

Ad min. 3 part. (quarto sensu). Finis ad quem schola tanquam medium apud populum erigitur, non est unice pueros in functionarios publicos formare, nec unice in cives bonos, sed maxime et primarie in homines probos et aptos ad varias suas vitae condiciones; *e.*

ad antec. Qui hoc negant, debent ipsam notionem societatis pervertere, ita nempe ut non societas sit medium ad hominum prosperam pacificam vitam,

sed ut homines sint medium ad societatis existentiam et fortitudinem extensionemque (cfr. prop. 143 et 117).

Propositio 183.

Falsum est monopolium status requiri ad majorem cautionem progressus et bonae directionis, vel ad universaliolem instructionis diffusionem.

Stat. quaest. Alterum fundamentum recentioris doctrinae est, quod nisi summa auctoritas scholas omnes fundet ac dirigat, nulla sufficiens sit cautio debiti progressus scientiarum vel methodorum, quum singuli privati sibi relictis semper eodem modo eadem sit tradituri, nullam mutationem quaerentes, otii sui curiosi potius quam alieni boni, et mediis paucioribus et imperfectioribus instructi.

2) Tertium fundamentum est, quod privati magistri non omnibus suam doctrinam tradent, sed potius certis civium classibus, v. c. qui meliore mercede remunerent, vel qui ejusdem factionis sint, etc; auctoritas vero publicis sumptibus possit omnibus, etiam pauperioribus, in minimis pagis, indifferenter omnium factionum vel conditionum pueris doctrinas easdem offerre.

Prob. 1^a pars (progressus et directionis bonae). Quidquid in hac re boni perficere potest status, hoc idem possunt et magistri privati; — et in quo differt auctoritas publica a privatis, in hoc illis inferior est; *e.*

Prob. ant. 1 part. (idem possunt). Quaecumque mutationes et progressus auctoritas publica in scholas introducere potest, eas et privati possunt magistri (nam media ad hoc requisita non adeo inaccessibilis difficultatis sunt, v. c. boni libri, machinae novae in scientiis docendis: praesertim quoad inferiora elementa!); et ad eas prout incitantur (maxime concurrentia et comparatione inter varios magistros scholasque, ac proinde proprio quaestu et honore); *e.*

Prob. ant. 2 part. (inferior est). Praecipuae differentiae sunt: 1) quod auctoritas civilis in omnibus suis scholis majorem uniformitatem et 2) ampliorem organisationem retinet, 3) quod in scholis ejus tota directio ab auctoritate descendit; — *a.* in his est inferioritas earum scholarum; *e.*

ad 1^m Uniformitas illa progressum potius impedit, nam nullus ita manet stimulus cur alias novas methodos aliquis tentet vel perficiat; vel si quando universa lege tentantur, hoc non nisi cum periculo fiet ut novum sit melius; *e.*

ad 2^m Organisatio stabiliri nequit nisi et multis personis intermediis, et publice alendis, et raro multum in re tam practica bene versatis, et in corpus aliquod unum constituendis seu in organum societatis, ac proinde magistros privatos potius imitando; — *a.* etiam ita, majoribus sumptibus publicis, minus boni fructus: ex ineptioribus, vel saltem minus liberis ac spontaneis organis, provenire debebant (quod etiam ubique comparata experientia docet); *e.*

ad 3^m Directio tota unice ab auctoritate summa procedens vix esse poterit, quin et quoad materias docendas inepta selectio atque ordinatio fiat, et tanquam finis intendendus falso proponatur sola civium ut civium formatio, vel imo ut alicujus factionis dominantis sectatorum, non vero hominum ut hominum educatio ad varios vitae status.

Prob. 2^a pars (universaliolem diffusionem). Potest quidem auctoritas publica publicis sumptibus *facilem omnibus accessum* ad scholas aperire, sed non ea sola hoc potest, nam et privati, et praesertim inter se associati magistri hoc possunt, et si quando id difficile fuerit, sufficit ut auctoritas eis variis subsidiis subveniat. — *Indifferenter autem omnibus* easdem curas et doctrinas offerunt, teste experientia multiplici hodierna, magistri privati et religiosi, melius quam partium et factionum sequaces auctoritatis publicae functionarii, lucro proprio magis quam ulli alii fini intenti.

Propositio 184.

Falsum est scholas status requiri ad progressum promovendum, per concurrentiam earum cum scholis privatis.

Stat. quaest. Alii sunt qui monopolium quidem status non volunt, sed libertatem docendi, ita tamen ut aliae sint scholae a privatis, aliae ab auctoritate civili dirigendae. Sic enim fore ut inter eas aemulatio stimuletur ac progressus promoveatur. Istam eorum rationem refutare volumus.

Prob. Ad bonam illam aemulationem scholae publicae: 1) inutiles plerumque sunt, 2) nocivae ordinario sunt; *e.*

Ad ant. 1 part. (inutiles). Sufficit ut plures scholae inter se concurrant, quarum intersit meliora prosequi, quibusque media suppetant ad meliora procuranda; *a.* tales erunt etiam scholae privatae, si liberae sint, multae, ac subsidiis extrinsecis, si opus fuerit, ab auctoritate publica juventur ac stimulentur; *e.*

Ad ant. 2 part. (nocivae). Scholae publicae scholas privatas concurrentes non tam stimulant ad bonum quam potius oppriment, ac paulatim monopolium status inducent; *e.*

ad ant. Scholae publicae: *a)* majoribus mediis extrinsecis: sumptibus publicis non paribus, fulcientur, — *b)* practice ab auctoritate civili praeferebantur, ac paulatim sua programmata et methodos aliis imponent, suis discipulis functiones publicas reservabunt, sua examina ab omnibus exigent, suas condiciones et gradus ad capacitatem docendi obtinendam requirent; atque ita mox omnem libertatem aliorum tollent, monopolium possidebunt, — *c)* quae omnia si minus statim apparebunt, mox certe necessario fient; natura enim ita comparatum est ut contra aemulos vel adversarios omnibus mediis utamur, et si praepotentes simus etiam abutamur; — et hoc ipsum passim nostri saeculi experientia nos docuit; *e.*

Propositio 185.

Status per se nullum jus docendi habet; sed omnibus plenam libertatem concedere debet; aliquando per accidens potest ipse docere.

Stat. quaest. 1) Post refutatas adversariorum rationes, nostram mentem aperientes dicimus, auctoritati civili ex natura sua nullum esse jus in scholas, neque ita ut monopolio regat tum personas docentes tum res docendas, neque ita ut praevio examine personas docentes discernat et approbet, neque ita ut inspectione ac directione doctrinas tradendas et methodos seligat et praescribat, programmata imponat, neque ita ut scholis suis propriis cum aliis scholis concurrat.

2) Concedimus aliquando per accidens fieri posse ut jure scholas suas erigat et dirigat auctoritas civilis; ita tamen ut illa exceptio sit, non semper duratura, sed quamdiu aliunde media non suppetent privata.

Prob. 1^a pars (*per se...*). Natura sua non potest auctoritas civilis jura et munia patrum familiarum et organorum socialium sibi usurpare, vel in ea se intrinsecus immiscere; sed solum debet ea protegere, extrinsecus dirigere ad coordinationem et bonum commune, media positiva offerre quibus utantur ac prospere agant; — *a.* pueros docere et educare, natura sua non est munus auctoritatis civilis proprium, sed auctoritatis domesticae et proprii organi socialis; *e.*

Ad maj. Non cives et familiae sunt propter societatem, sed societas est propter cives et familias instituta (cfr. prop. 143, 144 et 168).

Ad min. 1 part. (*non auctoritatis civilis*). Nequit auctoritatis civilis scholas apte dirigere, sapienter ac moderate res docendas eligendo, variis hominum et familiarum conditionibus conerctis se accommodando, varios vitae status providendo, verum finem sibi practice proponendo; — neque iste est finis socialis auctoritatis ut se omnibus varietatibus illis immisceat; *e.*

Ad 2 part. (*sed domesticae*). Patrisfamilias munus proprium sua natura est, procurare liberorum conservationem, et educationem convenientem propriae conditioni et necessitatibus, tum corporalem, tum intellectualem et moralem; *e.*

Ad 3 part. (*et proprii organi*). Opus cujus fructus omnibus utilis vel imo necessarius est, ad quod tamen per seipsos perficiendum non omnes et singuli apti sunt, munus est proprii ad hoc instituendi organi; *a.* tale opus est instructio et educatio in scholis danda; *e.*

Prob. 2^a pars (*per accidens*). Ad bonum commune requiritur ut debita cognitiones vulgo acquirantur, propriumque ad hoc, sicut ad agriculturam, etc. organum necesse est; *a.* tale organum auctoritas fovere debet, et si languet, stimulis excitare, si quando totum deficeret, supplere donec sufficienter instituat; *e.*

Objic. 1° Si plena omnibus libertas relinquatur, scholae erigentur multae ultra modum et necessitatem; *a.* ita aliae aliis nocebunt et detrimentum

publicum sequetur; *e.* — R. 1) *n. maj.* (nemo hoc timeat, sicut de multiplicatis popinis et tabernis timor non est, ita multo minus timendum in re difficiliore). — R. 2) *tr. maj.* — *d. min. 1 part.* meliores vincent, deteriores peribunt, *c;* secus, *n.* (agitur nempe hic de doctrinis profanis, de methodis mere scientificis, in quibus passiones et cordis perversitas ac partium factionumque studium nihil influunt, v. c. de grammatica, de mathesi, de philologia; nam de aliis mox dicetur libertatem non esse concedendam : cfr. prop. 186).

Objic. 2° Saltem aliquae scholae tales sunt, ut spectata materia docenda et fine intento, debeat auctoritas civiles eas dirigere, ino ipsa sola videatur eas dirigere posse; v. c. speciales scholae de re militari, de re diplomatica, etc.—R. *d.* dummodo istae habeantur per modum academicarum praelectionum, quibus adulti, non parvi adolescentes, de his rebus specialibus exclusive, post priorem educationem et electum statum vitae, doceantur, *c;* si per modum scholarum, quae etiam reliquas doctrinas communes, et educationem atque humanam formationem dare velint, *sd.* ordinario, *n;* si vere necesse sit, et dummodo nemini obligatio imponatur ut in eas scholas suos pueros mittat, illumve vitae statum eligat, *c.*

Coroll. Ergo ab illis qui *munus publicum* obtinere volunt, potest auctoritas civilis examen capacitatis exigere; sed ad hanc capacitatem acquirendam non solae scholae status apte ducere possunt.

Propositio 186.

Status debet impedire ne libertas docendi fiat ordini morali, religioso, sociali, nociva.

Stat. quaest. De libertate docendi res mere scientificas, hucusque dicebatur; sed nunc de eadem quatenus intelligatur extendi etiam ad omnia contraria ordini religioso, morali, sociali (cfr. notiones ad prop. 182). Hanc libertatem negamus posse concedi; hanc recentiores liberalismi sectatores dicunt esse omnibus dandam.

Prob. Omnes rationes cur tolerari nunquam possint religiones quae manifeste sanis moribus adversentur (cfr. prop. 177), et cur semper debeant prohiberi vulgationes errorum qui manifeste noceant in ordine materiali, vel morali, vel sociali (cfr. prop. 180); eaedem rationes multo magis urgent, ut etiam a primis annis per educationem non eosdem errores pueri hauriant, quos postea vix unquam deponere possent; *e.*

Propositio 187.

Ubi societas nullam religionem actu sociali amplexa est, auctoritas civilis scholas neutrales, sive atheas, sive mixtas, tolerare quidem debet, pr. movere non potest.

Notiones. Sub respectu religiosae doctrinae quae in scholis doceatur

(quaecumque aliunde scientiae vel disciplinae aliae tradantur), scholae partiuntur :

- religiosae — in quibus aliqua una religio totam educationem penetrat, et explicite docetur.
- neutrales — in quibus a variis religionibus docendis vel impugnandis abstinetur.
- mixtae — in quibus plurium religionum dogmata communia positiva docentur, dogmata particularia singularum reticentur.
 - atheae — in quibus nihil omnino religiosum positivum docetur, sed omnino omnia silentio premuntur.

Stat. quaest. 1) In societate quae actu sociali veram religionem amplexa sit, nullam posse scholam tolerari quae non sit hujus religionis, patet satis ut hic probari non debeat, omnis enim alia schola esset magnum facinus contra illam religionem et contra societatis legem fundamentalem.

2) In societate quae nullam religionem sit sociali actu amplexa, ex ipsa tolerantia variarum religionum sequitur etiam earum scholas esse tolerandas ab auctoritate civili, neque hoc est nunc probandum. Sufficit solum notare, non ex eo quod tolerandae sint, etiam sequi quod sit parentibus in conscientia licitum ad eas mittere pueros suos; quod idem erit magis etiam dicendum de neutralibus scholis.

3) Sed quaestio est potius de scholis neutralibus. Has quoque esse tolerandas in talibus societatibus, sequitur ex ipsa tolerantia plurium religionum et cultuum; sed multi recentiores liberalismi cultores opinantur non solum tolerandas eas esse, sed etiam tamquam meliores et pluribus accessibiles promovendas et praefendas. Contra illos concedimus quidem tales scholas tolerari debere, promoveri autem minime posse dicimus, quum sint pessimae ac perniciosae, ac peiores ipsis scholis falsarum religionum, religiosis tamen.

Prob. 1^a pars (atheas). Pessimae sunt, perniciosae, ac minime promoveri possunt scholae quae solas profanas scientias docere velint, efficacem vero voluntatis educationem omnem subruunt, tollendo omnem veram moralitatis notionem, omne fundamentum juris, obligationis, ordinis; etiamsi vacua moralitatis aliqua praecepta sine fundamento et sanctione praetexant; — *a.* tales sunt scholae atheae; *e.*

Ad maj. Sublato fundamento vero et efficaci moralitatis et ordinis, etiamsi praecepta varia proponantur, fieri non potest ut, urgentibus passionibus et vitae multiplicibus tentationibus, non ordo violetur, jura minimi habeantur, omnia perdantur.

Ad min. 1) cfr. prop. 14. 33, 34.

2) Impossibile est ut schola, praesertim inferior, sit mere scientifica, soli intellectus formationi, i. e. soli instructioni intenta, voluntatis et moralitatis formationem, i. e. educationem non curans, sed eam v. c. parentibus in consortio domestico privato relinquens; — sed necessario, adolescens, ens

substantialiter unum, formatur per modum unius, secundum modos loquendi, aestimandi et agendi, imo et reticendi et negligendi, quos circum se animadvertit; — *a.* in schola athea, plurima et gravissima systematice negligi ac practice contemni debebunt; *e.*

3) Impossibile est ut schola sit mere scientifica, quin plurimas res explicandas sibi obvias habeat, v. c. in historiae factis, in ethnographicis et morum descriptionibus, in geographicis notionibus, in litteris et auctorum placitis, etc...; *a.* si athea schola esse velit, debet haec omnia aut falso explicare, aut irridendo explodere, aut silentio suppressere ac nihil docere; *e.*

Prob. 2^a pars (mixtas). Mala quidem sunt scholae falsam religionem docentes, — sed peiores et perniciosiores ac minime promovendae sunt scholae, quae indifferentismum et aequalem contemptum erga omnes religiones et omnem moralitatem, natura sua inducunt; — *a.* tales sunt scholae mixtae; *e.*

Ad maj. Malum est falsam religionem tenere, sed in ea potest aliquando homo esse bonae fidei; et nisi evidenter religio primis principiis legis naturalis adversetur, docet saltem aliqua vera licet imperfecta fundamenta moralitatis et ordinis; — indifferentismus autem generalis et contemptus mox ad scepticismum ducit, in quo nec bona fides esse potest, nec fundamentum nec praecepta nec principia ulla moralitatis et ordinis, neque imo spes ulla conversionis ad meliora, sed excaecatio, et obduratio, et irrisiones.

Ad min. In scholis mixtis doceri debent positiva dogmata et praecepta communia plurium religionum, reticere debent quae singularum religionum sunt propria; — *a.* quae ita communia sunt, generalia, obscura, et indeterminata sunt, sine certo fundamento et certa applicatione; quae vero singulis propria sunt, ea ipsa sunt fundamenta determinata, principia opposita quae erunt reticenda; — *e.* generalia et indeterminata sola doceri poterunt, quae nec intellectui satisfaciant, nec practicam vitam regere veleant, nec ullius religionis aestimationem pariant, sed parem omnium neglectum et contemptum.

Propositio 188.

Si quando scholae neutrales forent bonum relativum, potest auctoritas civilis eas promovere.

Prob. Fieri potest ut scholae neutrales sint minus malum quam scholae antea exclusive permissae, v. c. scholae paganorum, ubi horrenda corruptio et immoralitas tanquam cultus religiosus doceretur erga aliquam divinitatem: Baal, Dagon, Astarten, Aphroditen..., vel ubi positivi actus idololatriae pueris imponerentur; vel ubi sola vera religio non toleraretur sed quotidianis blasphemis impugnaretur; — *a.* tale minus malum potest vere dici bonum relativum, et promoveri donec verum bonum fiat possibile; *e.*

Propositio 189.

Non potest auctoritas civilis parentes cogere ut liberos in scholas mittant, multoque minus ut in scholas status illos mittant.

Stat. quaest. 1) Nunc de libertate scholarum quoad personas docendas (cfr. notiones ad prop. 182); et dicimus totam libertatem esse parentibus concedendam, sive ut liberos ad scholas mittant vel non mittant, sive ut diutius vel brevius eos mittant, sive ut scholas ipsi eligant ad quas eos mittere velint; — contraria dicunt plurimi hodierni liberalismi fautores.

2) Supponimus nunc a) scholas non esse malas et nocivas religioni, nec Indimagistros esse malos; — b) non doceri in scholis inutilia et quae vel captum puerorum omnino superent, vel multitudine rerum opprimant, vel rerum indole puerorum conditioni ac vitae statui prorsus aliena sint; — c) coactionem ad scholas frequentandas non ita ad multos annos extendi, ut familiae detrimentum patiantur, labore jam adultiorum privatae.

3) Quaerimus igitur de ipsa coactione ad scholas *in seipsa* spectata, indifferenter utrum ad certas aliquas scholas, v. c. publicas, an generatim ad scholas quaslibet mittendi pueri sint; vel utrum omnes familiae cogantur, an solae populares inferiorum classium, dum praedivites permitterentur privatim liberos educare.

Prob. Jus et munus pueros docendi et educandi, sicut eos conservandi, nutriendi et defendendi, atque ad varios vitae status et conditiones dirigendi et praeparandi, natura sua non ad auctoritatem publicam sed ad paternam domesticam pertinet; nec potest pater jure illo suo privari vel in eo restringi, nisi ob jus fortius oppositum collidens; — *a.* tale jus fortius collidens nullum datur; *e.*

Ad min. Jus illud fortius deberet esse 1) necessitas boni communis totius societatis, aut 2) alicujus particularis hominis necessitas absoluta ad finem ultimum; — *a.* 1) bonum commune societatis seu finis ipse societatis, est familiarum liberum exercitium suorum jurium, quod proinde sibi ipsi oppositum et in conflictu esse nequit; — 2) excogitabilis non est necessitas aliqua absoluta ad finem ultimum unius, ut restringatur aliorum libertas illa parentum; *e.*

Objic. 1° Pueri jus habent ut a parentibus debite instruantur; *e.* si quando id parentes negligant, cogendi sunt. — *R. d. ant.* ut debite, i. e. secundum suam conditionem et adjuncta concreta, *c;* i. e. in determinatis rebus, secundum determinatas methodos, quarum alii melius quam parentes sint in concreto judices apti, *n.*

Iust. At fieri potest ut parentes plane deficient vel munus negligant; *e.* saltem tunc auctoritas civilis pueros educandos suscipere debet. — *R. c. ant.* — *d. cons.* tunc in societate bene ordinata erunt organa ad hoc propria, quae suasionem, non quae vi et lege agant, *c;* ipsius status erit hoc munus, *n.*

Objic. 2° Pueri habent jus ut cognitionibus donentur quibus non ignari,

miseri, prosperitate communi privati, vivere debeant; *a.* ad hoc requiritur ut scholas frequentent; *e.* — *R. c. maj.* — *n. min.* vel *d. min.* ad hoc valde utile est, *c;* necesse est, *n.* (teste historiae experientia).

Objic. 3° Bonum commune exigit 1) ut leges et magistratuum ordinationes cito et certo omnibus promulgentur; — 2) ut omnium unitas mentium et opinionum foveatur; — 3) ut progressus in agricultura, in industriis variis, in mercatura, promoveantur; — 4) ut religio et moralitas omnibus inculcentur; — *a.* ad haec omnia requiritur scholarum frequentatio, ut saltem legere et scribere discant, et praelectiones et catecheses audiant; *e.* — *R. c. maj.* (sed quoad 1^m, 2^m et 4^m, N. B. talia nullo jure logico a liberalibus objici!). — *ad min.* 1^m : *d.* si debeant cives propter magistratuum commoda esse, *tr;* si potius magistratus sunt propter civium bonum, *n.* — *ad min.* 2^m : *d.* necesse est, *n;* utile, *sd.* in societate bene ordinata, quae unitatem verae religionis, et ordinatam restrictionem libertatis preli possideret, *c,* secus, *n.* — *ad min.* 3^m : *n.* (usus practicus erit optimus magister, et si quando schola erit utilis, ipse progressus ille erit parentibus sufficiens stimulus). — *ad min.* 4^m : sicut ad 2^m.

§ 6. DE LIBERTATE ASSOCIATIONUM.

Propositio 190.

Libertas associationum, eo sensu quod liceat societates particulares inire pro lubitu, ad finem quemlibet, conditionibus quibuslibet, non potest tanquam legitima admitti.

Stat. quaest. Post gallicam perturbationem, passim recentiores multum loquebantur de libertate associationum; quam et juris naturalis dicebant esse, et ita definiebant ut sine ullo limite ad finem quemcumque, quibuslibet conditionibus, et quancumque numero societates inire cuilibet homini liceret. — Hanc verbis quidem proclamabant libertatem, sibi que ipsis impii vindicabant; — practice tamen plurimos eosque illegitimos limites apponebant, ordines religiosos, coetus fidelium dispergentes, corporationes operariorum tollentes, etc. — Contra illam conceptum confusionem, dogmatice potius quam polemice nunc agamus.

Prob. Talis libertas involveret licentiam prosequendi mediis etiam pessimis fines etiam scelestissimos, omnis ordinis turbationem; *a.* hoc est absurdum, nec potest esse jus verum; *e.*

Propositio 191.

Libertas associationum, eo sensu quod liceat societates particulares inire pro lubitu, ad finem honestum et aliis innocuum, est jus naturale.

Prob. Jus naturale homini essentialiter inest, tendendi ad finem ultimum suum, et quidem mediis honestis quibuslibet, pro suo nutu eligendis, dum-